

Kyrkans södra sida. Den här delen av kyrkogården har en ålderdomlig karaktär.

Överblick kyrkogårdens norra del, anlagd under 1980-talet.

SOCKNEN - EN BAKGRUND

Stora Mellby socken ligger i norra delen av Alingsås kommun. Området präglas av jordbruk, både åkerbruk och boskapsskötsel, men även skogsbruk har haft viss betydelse. Landskapet är omväxlande uppodlade områden och skogsmarker. I norra delen finns flera mossar.

Under medeltiden gick "rikshuvudvägen" mellan Skara och Lödöse genom Mellbydalen. Vägen förlorade i betydelse redan under 1600-talet, men utgör fortfarande huvudväg inom socknen.

Den största tätorten är Mellby. Typiskt för socknen är att det finns flera byar som inte sprängdes av skiftena under 1800-talet.

Mellbydalen är känt för sina många väderkvarnar. Här finns inga förutsättningar för vattenkraft, varför väderkvarnar byggdes för att tillgodose gårdarnas husbehovsmalning.

Stor betydelse för socknen fick den runt 1900 anlagda järnvägen, den så kallade Västgötabanan, mellan Göteborg och Skara. Sollebrunn utvecklades då till ett större samhälle, men även vid andra stationer som t ex Mellby växte samhällen upp. Handeln med

trävaror ökade i och med järnvägen, och flera sågar anlades.

Socknarna i Bjärke härad sammangick år 1952 till Bjärke kommun. År 1974 uppgick Bjärke i Alingsås kommun.

KYRKOGRÅRDENS HISTORIA

Kyrkan och kyrkogården har medeltida anor. Kyrkogårdens äldsta del är den som ligger söder om kyrkan. En utvidgning gjordes åt söder 1829, i samband med att kyrkan byggdes till. Då anordnades nya stenmurar och portar. Strax innanför södra grinden står idag två gamla ekar som möjligen markerar kyrkogårdens äldre sträckning.

Nästa utvidgning gjordes åt norr på 1980-talet, då det vidsträckta området med långa häckar tillkom. På berget i väster anordnades 1992 en minneslund och meditationsplats.

KYRKOGRÅRDEN IDAG

Omgivning

Stora Mellby kyrka är placerad på en höjd i norra

STORA MELLBY KYRKOGRÅRD

utkanten av byn. I dess omedelbara närhet ligger församlingshemmet, skolan, samt kyrkstall och uthus som hör till kyrkogården. I väster passerar landsvägen förbi, i norr och väster är ett öppet landskap med gårdar. I öster finns parkering för vaktmästare med garage/personalbyggnad, samt ett skogsparti. Söder om kyrkan finns Stora Mellby samhälle.

Omgärdningar, murar och entréer

Kyrkan omgärdas av kallmurade gråstensmurar, som vid vissa delar är stödmurar. Längst i norr utgörs omgärdningen istället av en häck. I öster närmast personalbyggnaden finns en häck ovanpå muren. I kvarter X längst i öster kröns muren av cottoneaster. Grindar finns i söder, väster och öster. Inne på kyrkogården mellan kvarter I/III och X finns en stödmur. Huvudentrén är från söder (vid församlingshemmet) och utgörs av kraftiga stenstolpar med profilerade krönplattor och klot, samt en dubbel, svartmålad smidesgrind. En likadant utformad entré finns i väster, mot parkeringen.

I den nya delen norr om kyrkan finns tre entréer, två mot landsvägen i väster och en mot vaktmästeriet

i öster. Samtliga utgörs av stolpar i natursten och svartmålade, dubbla smidesgrindar. Längst i öster finns en entré med stolpar i natursten och en enkel, svartmålad smidesgrind. Den vetter mot ett skogsparti med en liten slingrande stig.

Markbeläggning, träd och buskar

I den gamla delen av kyrkogården, söder om kyrkan, finns en öppen gräsyta omgärdad av grusgångar. Gångarna sträcker sig fram till kyrkans entréer i väster och söder, samt runt kyrkan. Utmed kyrkans södra fasad finns en gång med plattor. På norra sidan av kyrkan finns ett system av raka gångar belagda med sand, som avdelar de olika kvarteren från varandra. En rad med betongplattor finns i kvarter IV, och kalkstensplattor i anslutning till minneslunden. I övrigt utgörs markbeläggningen av gräs.

Kyrkan omgärdas till stora delar av träd som är placerade utmed murarna. I den nya delen är det lönn och lind. Alm och ask förekommer, i den gamla delen längst i söder och i anslutning till nya kyrkogården finns några ekar. Enstaka träd finns också inne på kyrkogården i anslutning till kvartersgränser.

Grind i väster, mot parkeringen. Till höger om grinden syns stigen upp på bergknallen där askgravlund och minneslund finns.

Översikt från norr.

STORA MELLBY KYRKOGRÅRD

Församlingshemmet.

Kyrkstallet.

Redskapsbod/stegbod.

Nya kyrkogården har ett system av rygghäckar i kvarter II samt V-IX.

Byggnader

Stora Mellby kyrka är en vitputsad, enskeppig salskyrka med tresidigt avslutat kor i öster, sakristia i norr och torn i väster. I fasaden sitter två gravhällar från 1700-talet och ett solur i kalksten.

Tre entréer finns på sydsidan - till tornet, långhuset och koret, samt en i öster till sakristian och en i norr till tornet. Fönstren har tresidigt krön i stickbågiga nischer. Långhus och kor har valmat sadeltak täckt med enkupigt lertegel. Torn, lanternin och sakristia täcks av skivtäckt koppar. Exteriören präglas av 1765 och 1828 års ombyggnader, då tornet byggdes resp koret fick sitt nuvarande utseende.

Söder om kyrkogården finns församlingshemmet, som är uppfört i timmer, vinkelbyggt i 1 1/2 plan med fasadklädsel av faluröd locklistpanel. Taket är tegeltäckt. På framsidan finns veranda med snickarglädje, dörr- och fönsterfoder är vitmålade. Ursprungligen uppfördes byggnaden som skola och sockenstuga.

Väster om kyrkogården finns det gamla kyrkstallet,

som är av okänd ålder. Byggnaden används idag som förråd. Det är en långsträckt, rödfärgad byggnad med sju vitmålade portar åt öster. Åt vägen i väster finns två parportar och två enkla dörrar. Väggarna är klädda med locklistpanel, taket är ett sadeltak som täcks av betongpannor.

Inne på kyrkogården i närheten av kyrkstallet, finns en redskapsbod och stegbod med dubbla, vitmålade portar på gaveln och två vitmålade enkeldörrar på östra sidan. Fasaderna är klädda med rödfärgad locklistpanel, taket täcks av tegel. På västra sidan finns upphängningsanordning för stegar.

Utanför muren i öster finns en ekonomibyggnad från 1980-talet för kyrkogårdsförvaltningens behov. Byggnaden är klädd med rödfärgad locklistpanel, har vita snickerier och ett tegeltäckt sadeltak. Fönstren är spröjsade. Norra gaveln upptas av brunbetsade garageportar.

Nära entrén i söder finns bårhuset, uppfört 1966. Det är en liten, vitputsad byggnad med brant, koppartäckt sadeltak. Byggnaden har en brunbetsad port åt väster. Bårhuset ritades av arkitekter Sven Erlandsson och H Almér.

STORA MELLBY KYRKOGRÅRD

Kyrkogårdens disposition

Kyrkogården har en orgelbunden form, med kyrkan placerad i den södra delen. Årsringarna är tydligt avläsbara genom att södra delen har en ålderdomlig karaktär, medan norra delen präglas av ett modernt uttryck med raka kvartersindelningar och rygghäckar i långa rader. Här står gravarna mestadels glest och är låga. Karakteristiskt för kyrkogården är bergknallen som ligger väster om kyrkan. Här är askgravlund och minneslund/meditationsplats placerade, och nås via slingrande stigar runt berget. Minneslund/meditationsplatsen ligger högt och med utblick över den stora kyrkogården i norr. Den är utformad med bänkar och ett högt, brunbetsat kors.

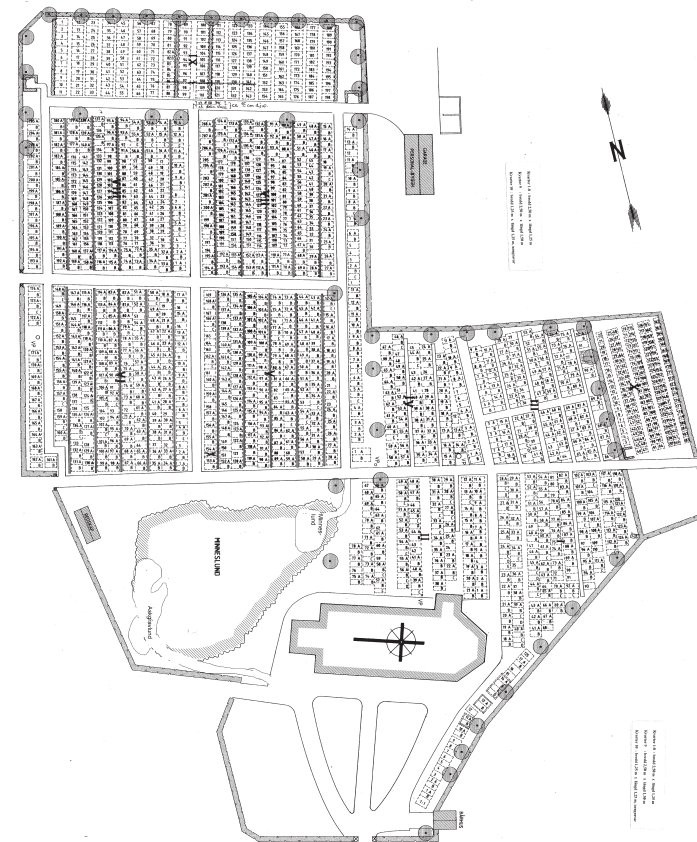
Minneslund på bergknallen.

Bårhuset från 1966.

Bergknalle väster om kyrkan.

Gravkarta. Södra delen har en ålderdomlig prägel, medan den vidsträckt norra delen är planerad och anlagd på 1980-talet. Väster om kyrkan finns en bergknalle med askgravlund och minneslund.

I kyrkogårdens sydvästra hörn finns kyrkogårdens äldsta gravvårdar.

INR 1 och INR 2, på var sida om dörren.

Från INR 3, INR 4 och INR 5.

Gravvårdskaraktärer

På Stora Mellby kyrkogård anges titlar på ett sextiotal gravvårdar. Majoriteten av titlarna är kopplade till lantbruk, framför allt är titeln hemmansägare vanligt förekommande. Det finns också ett stort antal kyrkliga titlar, såsom kyrkoherde, prost och komminister. En del titlar finns inom handel och hantverk, bland annat finns fyra stycken köpmän och två handlare. Hantverksyrken är till exempel smedmästare och snickare.

De äldsta gravvårdarna på kyrkogården är placerade söder om kyrkan. I det sydvästra hörnet finns tre gravvårdar av äldre ursprung, en häll som ligger på marken, en tumba och en rest sten. Hällen (med beteckning INR 3) är troligen från 1600- eller 1700-talet och har inhugget motiv i form av en oval inom en tempelgavel. Det finns idag ingen synlig inskription. Tumban (INR 4) har en svåräst inskription, vid inventeringen uttyddes: *Här under hvilar SA...gården....1783*. Den resta stenen (INR 5) är i kalksten med rundat krön och svartmålad inskription. Den har inskription *B. Öberg. Född den 28/1 1792. Död den 4/5 1871. Sv. Ps. No 477 v 8*.

STORA MELLBY KYRKOGRÅRD

Längs östra muren finns den så kallade "prästraden" med tolv gravvårdar resta över kyrkoherdar, präster och komministrar från 1807 till 1987.

I 4 är rest över kyrkoherde Magnus Rydholm 1733-1807.

I 6, rest över prästen och kyrkoherden Olof Eric Dabblöf 1837.

I 11 är rest över kontraktsprästen Karl Ludv. Johansson 1845-1912, och hans maka Beata Olivia Hellman 1845-1911.

Två låga gravstenar flankerar kordörren. De har inskription *BAD 1802* respektive *LS 1802*.

Södra delen av kyrkogården präglas av ett stort antal gravvårdar resta över präster. Det är sammanlagt tolv stycken som står i en rad bredvid varandra längs östra muren. Den äldsta gravvården är daterad 1807, och har inskriptionen: *Här hvilar stoftet af kyrkoherden Magnus Rydholm, född d 23 juni 1733. Död d 22 aug 1807, och dess fru Rebecka Norrman föd d 7 februari 1736, död d 17 april 1803. Upprest af tacksamme släktingar.*

Gravvård I 6 har följande inskription: *Af minnet af prästen och kyrkoherden i Mellby Olof Eric Dabblöf, född d 24 juli 1753, död d 20 mars 1837. Restes stenen af tacksamma barn. Jag lefver i skolen ock leva. Job 14:12.*

Gravvård I 11 är den mest storslagna av prästgravarna. Den är utformad med en hög och smal sten i granit, med kontraktsprostens porträtt i en rund kopparmedaljong. Gravvården har grusbädd och omges av grova stenpällare och järnkättingar.

På kyrkogården finns sex stycken järnkors, varav ett från modern tid och fem från andra halvan av 1800-talet. I jämförelse med andra kyrkogårdar i Skaraborg, är det ovanligt med så många järnkors. Enligt

STORA MELLBY KYRKOGRÅRD

Fr v: INR 6, I 104 och INR 8 är likadant utformade, tillverkade av en lokal smed. Alla tre är resta till minne av kvinnor.

IV 1, gravvård i grovhuggen granit.

Gravvård IV 45, daterad 1904.

Gravvård III 21 daterad 1898, III 90 samt VI 1.

II 68, till minne av korpral AJ Skruf och barnmorskan Johanna Skruf.

uppgift är de tillverkade av en lokal smed. Tre av dem har en identisk utformning, som ska ha varit skapad av denne smed.

Gravstensformerna under 1800-talets andra hälft var många och varierade. Efter 1850 växte stenindustrin tack vare nya metoder som gjorde att det gick lättare att bearbeta hårda stenar som granit och diabas. Fram till omkring 1880 var dekoren sparsam, men sedan började man i högre utsträckning hugga in former och dekor. En typ av gravvård är den polerade i svart granit som var vanlig under slutet av 1800-talet och de första decennierna av 1900-talet. På Stora Mellby kyrkogård finns ett tjugotal gravvårdar av denna typ, framför allt i kvarter I, II och III. Exempel är II 68, rest över Korpral AJ Skruf 1833-1914. Hans maka barnmorskan Johanna Skruf 1846-1926. Enligt uppgift var makarna Skruf två välkända personer i Stora Mellby. Andra exempel på svarta granitgravstenar är III 21, III 90 och VI 1. Sistnämnda har en arkitektonisk uppbyggnad med kolonner vid sidorna och formen av ett gotiskt fönster.

En annan typ av gravvård som var vanlig vid samma tid var den högresta i grovhuggen granit

med oregelbunden silhuett, ibland med skulpterade ornament som *IV 1*, med inskriptionen *Folkskollärare Olof Larssons familjegrav. Församlingsbor reste vårdan år 1928*. Ett annat exempel är *IV 45*, ovanlig därför att den är rest över en kvinna. Kajsa Andersdotter, Jordala, 1825-1904. Församlingsbor reste vårdan.

Gravvårdar resta över kvinnor var ovanligt i äldre tider, framför allt före 1930. De gravar som finns är ofta över kvinnor som var förmögna nog att skaffa sig en egen sten, eller så rör det sig om små, enkla liggare. På Stora Mellby kyrkogård finns några exempel på gravar från första halvan av 1900-talet resta över enbart kvinnor. Ett exempel är i kvarter *VI nr 16* med inskriptionen *Här vilar hushållerskan Anna Jakobsdotter 1854-1935, S P 487 v 5*. Tre av kyrkogårdens sammanlagt sex kors i gjutjärn är också resta över kvinnor.

Kyrkogården har ett relativt litet antal stenramsgravar med grusbädd. De finns över hela kyrkogården, och är inte samlade i något särskilt område.

SAMMANFATTNING

Stora Mellby kyrkogård ligger i norra utkanten av byn, med skola och villabebyggelse i närheten. I kyrkogårdens omedelbara närhet finns församlinghemmet som ursprungligen varit sockenstuga, samt kyrkstall och en äldre stegbod. Miljön som kyrkogården ligger i är väsentlig för det kulturhistoriska värdet och upplevelsen av kyrkogården.

De äldsta gravvårdarna finns söder om kyrkan, det är en häll och en tumba av 1600- eller 1700-talstyp. På södra sidan finns också den så kallade "prästraden" där tolv präster ligger begravda bredvid varandra.

Kyrkogården har ovanligt många järnkors, där flera har samma utformning, och ska ha tillverkats av samma bysmed.

LISTA PÅ UTVALDA GRAVVÅRDAR

I de fall numrering saknats, har gravvårdarna givits ett inventeringsnummer INR.

Gravvårdar märkta med 1 - omistliga

INR: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

I: 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 20, 24, 25, 26, 40,

65, 85, 104

II: 19, 33, 68, 70, 76

III: 6, 21, 44, 52, 90

IV: 1, 45

V: 59, 120, 157, 159

VI: 1, 16, 22, 55

Gravvårdar märkta med 2 - värdefulla

I: 7, 31, 33, 91, 92, 101, 118

II: 30-31, 37, 38, 53, 60

III: 77

VI: 7

De gravvårdar som har ett mer framträdande kulturhistoriskt värde har markerats med 1 eller 2 enligt det system som Västergötlands museum framtagit och där 1 avser de gravvårdar som har högst kulturhistoriskt värde. Nedan redogörs för de bedömningskriterier som använts. Bedömningskriterierna finns med i inventeringslistan (kap 8) där alla utvalda gravvårdar är beskrivna och bedömda.

Gravvårdar äldre än 1900 bör bevaras för att de repre-

senterar äldre tiders gravskick och för att de är förhållandevis få.

Gravvårdar med en miljöskapande funktion bör bevaras om de ingår i ett sammanhang tillsammans med andra gravvårdar, t ex i de fall där flera gravplatser från samma släkt står samlade.

Gravvårdar av socialhistoriskt intresse är exempelvis de som anger titlar och yrken och som därmed vittnar om olika sociala skikt i samhället. Det kan också gälla en grav specifikt tillägnad en kvinna, vilket innan 1930-talet var relativt ovanligt. Även barngravar är ovanliga.

Gravvårdar av lokalhistoriskt intresse gäller de gravar där personen/slakten varit känd i bygden eller i landet och som därmed berättar något särskilt. Poängteras bör att inga djupgående personhistoriska efterforskningar har gjorts.

Gravvårdarnas utformning kan till exempel visa på en viss tids stilideal, och därmed vara representativ, eller vara särskilt noggrant eller konstnärligt bearbetad. Det kan också gälla en grav med ovanlig utformning, antingen för den specifika kyrkogården eller för kyrkogårdar i allmänhet.

KÄLLOR

Alingsås kommun. Kulturbistorisk byggnadsinventering 28, Stiftelsen Älvsborgs länsmuseum, Vänersborg 1981-82

<http://www.bebyggelseregistret.raa.se>